

Metafiziğin Yıkımı mı Dönüşümü mü? – Moderniteyle Hesaplaşma

“Metafizik ölmüştür” dediler. Platon rüyasında ağladı, Aristoteles mantığını kontrol etti, İbn Sina ise “Yahu bir durun hele!” dedi.

Metafizik Ne İşe Yarar(dı)?

Metafizik... Ne şairin ilhamına, ne de fizikçinin deney tüpüne sığar. O, **varlığın neden var olduğunu sorgulayan**, “her şeyin her şeye neden bu kadar tuhaf ilişkisi var?” diye sormaktan usanmayan felsefenin gönüllü dervişidir.

- **Platon** için metafizik: **idealar âlemini** tanımaktır.
- **Aristoteles** için: **var olanın varlık olarak incelenmesidir** (*to on hê on*).
- **İbn Sina** için: hem varlık tasnifidir hem de **Tanrı’ya çıkan aklî bir merdiven**.
- **Gazali** için: gerekli ama vahiyle hizaya gelmesi şart olan bir bilgi alanı.

Yani metafizik, yüzlerce yıl boyunca felsefenin kalbinde attı. Ama sonra sahneye bir takım “aydınlanmış” tipler çıktı ve dediler ki: **“Biz yalnızca deneyele kanıtlanabilen şeylerden bahsedelim, gerisini edebiyata bırakalım.”** Ve o gün bugündür metafizik ya komaya girdi ya da punk

müziğe dönüştü. Bu bölümde, metafiziğin modern dönemle olan hesaplaşmasını, yaşadığı dönüşümü ve günümüzdeki yerini farklı filozofların görüşleriyle ele alacağız.

Aydınlanma'nın Darbesi: Deney ve Akılın Sınırları

Aydınlanma dönemi, bilginin kaynağını deney ve akılda ararken, metafiziğin geleneksel konularını sorgulamış ve sınırlandırmıştır.

David Hume – Sebep-Sonuç İlişkisini Ayakta Alkışlamıyoruz İngiliz empirizminin asi çocuğu **Hume**, bir sabah kahvesini içerken şöyle dedi: “E kardeşim, siz sebep-sonuç diyorsunuz da, ben bu sebep denen şeyi nerede göreyim?” Ona göre biz aslında hiçbir zaman gerçek bir sebep göremeyiz. Sadece olayların ard arda gelmesini gözlemleriz. Ateşi görürüz, sonra elin yandığını. Ama bu iki olay arasında “zorunlu bir bağ” olduğunu gözlemlemeyiz. Ne demek bu?

- Ateşin yakması alışkanlıktır, **zorunluluk değil**.
- Metafiziksel zorunluluklar ise boş laftır.
- Bilgi = deney, gözlem ve alışkanlık. Hume, metafiziğe çaktırmadan “hadi canım oradan” diyen ilk ciddi figürdür. Ve onu asıl takdir eden kişi...

Immanuel Kant – Uykudan Uyandıran Adam Kant, Hume'un şüpheciliğinden öyle etkilenir ki, “beni dogmatik uykumdan uyandırdı” der. Ve sonra ne mi yapar? Felsefeye öyle bir reform çakar ki, metafizikçiler soluğu terapide alır. Kant'ın en meşhur cümlelerinden biri şudur: “**Aklın sınırlarını çizmek için akli kullanmalıyız.**” Kant'a göre:

- Biz şeyleri kendinde bilemeyiz (**noumen**).
- Sadece görünüşlerini bilemeyiz (**phenomenon**).
- Zihnin, bilgiyi dış dünyadan pasif şekilde almaz; onu **biçimlendirir**. Ve böylece metafizik artık Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi kavramlarla değil; **bilginin imkânı üzerine** çalışmak zorundadır. Kant, metafiziği “çocukluk hastalığından” kurtarmaya çalışır. Ama metafizik o kadar kolay pes etmez...

İslam Felsefesinin Direnci: Aklın ve Kalbin Metafiziği

İslam filozofları, modern Batı felsefesindeki metafizik eleştirilerine karşı, akli ve vahyi bir araya getiren güçlü bir metafizik geleneği sunmuşlardır.

İslam Felsefesi “Sakin Olun” Diyor İslam filozofları bu manzarayı büyük bir şaşkınlıkla izlerdi, izleselerdi. Çünkü onlar için metafizik, aklın en doğal yönelimidir. Tanrı hakkında düşünmek, ruhun yapısını sorgulamak ya da evrenin başlangıcını anlamaya çalışmak, bilimsel ya da deneysel değil, ama gereklidir. **İbn Sina**, **ontolojiyi (varlık bilimini)** felsefenin merkezine koyar. “**Vacibü'l-vücut**” fikri (zorunlu varlık), ona göre hem Tanrı'nın hem de tüm varlık düzeninin temelidir. **Gazali** ise daha temkinlidir ama yine de metafizik tamamen dışlanamaz. Onunla tartışılır, eleştirilir ama “yok saymak” çocukça olur. Yani İslam düşüncesi, metafiziği “yaşayan bir organizma” gibi görür. Hume'un “nedensellik gözlemlenemez” çıkışına karşı, İbn Sina “bilgi yalnızca deneyle sınırlandırılmaz” cevabını çok önceden yazmıştır bile.

Modernitenin Metafiziğe Bakışı ve Geri Dönüşün İpuçları

Aydınlanma sonrası dönem, metafiziği “bilim dışı” ve “spekülatif” olarak görüp dışlamış, ancak 20. yüzyılda bu algı değişmeye başlamıştır.

Modernite: Metafiziği Ayıplamakla Meşgul Artık Aydınlanma çağı başlamıştır. Artık bilgi demek: Ölçülebilen, gözlemlenebilen, sayıya dökülebilen şeylerdir. Yani: metafizik = konuşması serbest ama dinleyeni yok bir alandır. Sonuç?

- **Teoloji** geri çekilir, yerine bilim geçer.
- **Ruh** yerine bilinç konuşulur.
- **Tanrı** yerine doğa yasaları gelir. Bu süreçte metafizik, felsefe bölümlerinin loş odalarında, tozlu kitapların arasında konuşulmaya başlar. Artık o, “ciddi meselelerin dışında kalan” bir uğraş gibi gösterilir. Yani kelimenin tam anlamıyla itibarsızlaştırılır.

Ama Sonra... Yıkımdan Dönüşüme 20. yüzyılın ortalarında işler tekrar karışır. Bilim kendi sınırlarını keşfettikçe, yeniden metafiziğe göz kırpmaya başlar.

- **Kuantum fiziği:** Nedensellik yok mu, var mı belli değil.
- **Bilinç çalışmaları:** Zihin gerçekten maddeyle açıklanabilir mi?
- **Ontoloji:** Yapay zekâyâ “varlık” yüklenebilir mi? **Heidegger**, metafiziğin ölmediğini; sadece saklanmaya başladığını savunur. Ona göre, biz zaten hep metafizik konuşuruz, adını koymasak da. Ve postmodern filozoflar (mesela **Derrida**), anlamın, özün ve yapının sabit olmadığını söylerken, aslında yepyeni bir metafizik önerirler. Kısacası, “öldü” dedikleri metafizik, arka kapıdan yeni kıyafetlerle geri döner.

Peki Şimdi Ne Olacak?

Bugün metafizik:

- Kimileri için hâlâ “felsefenin kalbi”,
- Kimileri için ise “felsefenin utangaç akrabası”. Ama inkâr edilemeyen şü: **İnsan metafizik yapmadan duramıyor.** Çünkü varlık, hiçlik, anlam, kader, ruh, Tanrı gibi sorular, hepimizin zihnine gece gelen misafirlerdir. İstersen onları görmezden gel ama kapıyı çalmaya devam ederler.